

การพัฒนาสูตรสถานศึกษา Educational institution curriculum development

ธิดารัตน์ ญาบุตร

Thidarat Thaboot

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, ประเทศไทย

Udon Thani Rajabhat University, Thailand

E-mail: Thida_th@udru.ac.th

Received : January5, 2024;

Revised : April24, 2024;

Accepted : May30, 2024

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพ โดยมีกระบวนการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ดังนี้ 1) การกำหนดวิสัยทัศน์ หลักการ เป้าหมาย และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 2) การจัดโครงสร้างของหลักสูตรสถานศึกษา 3) การจัดสาระของหลักสูตร 4)การออกแบบการเรียนรู้ 5) การออกแบบกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน 6) การกำหนดรูปแบบวิธีการและเกณฑ์การตัดสินการวัด และประเมินผลและเอกสารหลักฐานการศึกษา 7) พัฒนาระบบการส่งเสริมสนับสนุน 8) เรียบเรียงเป็นหลักสูตรสถานศึกษาทั้งนี้สถานศึกษาอาจกำหนดหัวข้อเพิ่มเติม หรือเปลี่ยนแปลงได้เหมาะสม เพื่อให้สอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานตามกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนด

คำสำคัญ : หลักสูตร ; การพัฒนาหลักสูตร ; หลักสูตรสถานศึกษา

Abstract

The purpose of this article was to present Presenting the process of developing school curriculum which is School curriculum is the key to providing quality education. The process for preparing the school curriculum is as follows: 1) Setting the vision,mission, goals and desired characteristics. 2) Organization of the structure of the educational institution curriculum 3) Organization of the content of the curriculum 4) Learning design 5) Designing student development activities 6) Determining the format, methods and criteria for judging measurement and evaluation and educational evidence documents. 7) Develop a promotion and support system 8)Compiled into a school curriculum. However, educational institutions may specify additional topics or change them as appropriate. To be consistent with the basic education curriculum As specified by the Ministry of Education

Keywords: Curriculum ; Curriculum development ; School Curriculum.

บทนำ

สถานศึกษาเป็นแหล่งแสวงหาความรู้ของผู้เรียน จึงจำเป็นต้องมีหลักสูตรของตนเองเรียกว่า หลักสูตรสถานศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 (แก้ไขเพิ่มเติม 2545) มาตรา 27 ได้กำหนดให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ ดังนั้นสถานศึกษาเป็นแหล่งของการแสวงหาความรู้จึงต้องมีหลักสูตรเป็นกรอบในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน และต้องทำหลักสูตรสถานศึกษาที่สามารถพัฒนาสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพภายใต้กรอบของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน รวมทั้งผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ในการระดมความคิด และประสบการณ์ในการจัดทำหลักสูตร เพื่อนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจในการจัดทำ หลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น

ความหมายของหลักสูตรสถานศึกษา

บุญเลี้ยง ทุมทอง (2555) กล่าวว่าพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา คือ แผนประสบการณ์หรือ แผนการจัดการเรียนการสอนที่เกิดจากการตัดสินใจร่วมกันระหว่างบุคลากรทั้งภายใน และภายนอกของ โรงเรียนเพื่อกำหนดการเรียนรู้ของนักเรียน มีการวางแผนนำไปใช้ และประเมินผลร่วมกัน

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2551) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรสถานศึกษาไว้ว่า เอกสาร หรือ แผน ซึ่งเป็นแหล่งของการแสวงหาความรู้จึงต้องมีหลักสูตรเป็นของตนเองคือหลักสูตร สถานศึกษา ซึ่งครอบคลุมภาระงานการจัดการศึกษาทุกด้าน หลักสูตรสถานศึกษาจึงประกอบด้วย การเรียนรู้ทั้งมวล และประสบการณ์อื่น ๆ ที่สถานศึกษาแต่ละแห่งวางแผน เพื่อพัฒนาผู้เรียน ซึ่งเกิดจากการมีส่วนร่วมของบุคลากร ผู้เกี่ยวข้องทั้งภายใน และภายนอกสถานศึกษา หลักสูตรสถานศึกษาเป็น หลักสูตรบูรณาการที่ผู้เรียน และครูร่วมกันสร้างขึ้น เพื่อมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเรียนจากชีวิตจริง เรียนแล้วเกิด การเรียนรู้สามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตอย่างมีคุณภาพ และเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมอย่างมีความสุข การ เรียนการสอนจำต้องสอนตามความต้องการของผู้เรียน (ประสาธน์ เนืองเฉลิม, 2563) โดยครูเป็นผู้แนะนำ ผู้เรียน เป็นผู้ค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง ผู้ส่งเสริม สนับสนุน และผู้ใช้การเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ของผู้เรียน สามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างแท้จริง

สรุปได้ว่าหลักสูตรสถานศึกษา คือแผน แนวทาง ข้อกำหนดของการจัดการศึกษาที่จะพัฒนา ให้ผู้เรียน มีความรู้ ความสามารถ โดยส่งเสริมให้แต่ละบุคคลพัฒนาไปสู่ศักยภาพสูงสุดของตน รวมถึงลำดับ ขั้นของมวลประสบการณ์ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้สะสม ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติ ได้ประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ด้วยตนเอง รู้จักตนเอง มีชีวิตอยู่ในโรงเรียน ชุมชน สังคม และโลกอย่างมีความสุข

จุดมุ่งหมายและบทบาทของหลักสูตรสถานศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ (2552) กล่าวถึง จุดมุ่งหมายและบทบาทของหลักสูตรสถานศึกษา สรุปได้ดังนี้

1. จุดมุ่งหมายที่สำคัญของหลักสูตรสถานศึกษา มีดังนี้คือ

1.1 หลักสูตรสถานศึกษาควรพัฒนาผู้เรียนให้เรียนรู้อย่างมีความสุข เพื่อให้มีความรู้ความสามารถ มีทักษะการเรียนรู้ที่สำคัญ ๆ มีกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผล มีโอกาสใช้ข้อมูลสารสนเทศและเทคโนโลยีสื่อสาร หลักสูตรสถานศึกษาควรส่งเสริมจิตใจที่อยากรู้อยากเห็น สร้างความมั่นใจให้กำลังใจในการเรียนรู้ และเป็นบุคคลที่สามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลา

1.2 หลักสูตรสถานศึกษาควรส่งเสริมการพัฒนาด้านจิตวิญญาณ จริยธรรมสังคม และวัฒนธรรม โดยเฉพาะพัฒนาผู้เรียนให้มีความเข้าใจและศรัทธาในความเชื่อของตน ความเชื่อวัฒนธรรมที่แตกต่างกันมีอิทธิพลต่อตัวบุคคล และสังคม สถานศึกษาต้องพัฒนาหลักคุณธรรม และความอิสระของผู้เรียนให้มีความพร้อมในการเป็นผู้บริโภคที่ตัดสินใจแบบมีข้อมูล รวมทั้งเข้าใจในความรับผิดชอบที่มีต่อสังคมโดยรวม

2. บทบาทของหลักสูตรสถานศึกษา มีดังนี้คือ

2.1 เป็นข้อกำหนดที่ทุกคนในสถานศึกษาต้องปฏิบัติตาม เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด พัฒนาให้สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ และความต้องการของผู้เรียน สอดคล้องกับสภาพของสถานศึกษา และความต้องการของท้องถิ่น

2.2 เป็นเอกสารที่บุคคลภายนอกหรือหน่วยงานต่าง ๆ มีไว้ใช้ประโยชน์ในกรณีที่ต้องการศึกษาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา

2.3 เป็นเอกสารที่ใช้ประกอบการประเมินคุณภาพภายนอก เพื่อประเมินให้สอดคล้องกับสภาพการปฏิบัติงานจริงของสถานศึกษา

กระบวนการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ (2552) กล่าวถึง แนวทางในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา สรุปได้ดังนี้

1. การกำหนดวิสัยทัศน์ หลักการจุดมุ่งหมาย สมรรถนะสำคัญ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์

สถานศึกษาจำเป็นต้องกำหนดวิสัยทัศน์ เพื่อบ่งบอกว่าโลกและสังคมรอบ ๆ จะเปลี่ยนแปลงอย่างไร และสถานศึกษาจะต้องปรับตัว ปรับหลักสูตรอย่างไร จึงจะพัฒนาผู้เรียนให้เหมาะสมกับยุคสมัยในการสร้างหลักสูตรสถานศึกษา สถานศึกษาต้องมีวิสัยทัศน์ ซึ่งทำได้โดยอาศัยความร่วมมือของชุมชน พ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู อาจารย์ ผู้เรียน ภาครัฐ ภาคธุรกิจ ภาครัฐ ในชุมชน ร่วมกันกับคณะกรรมการสถานศึกษา แสดงความประสงค์อันสูงส่ง หรือวิสัยทัศน์ที่ปรารถนาให้สถานศึกษาเป็นสถาบันพัฒนาผู้เรียนที่มีพันธกิจ หรือภาระหน้าที่ร่วมกันในการกำหนดงานหลักที่สำคัญ ๆ ของสถานศึกษาพร้อมด้วยเป้าหมาย มาตรฐาน แผนกลยุทธ์ แผนปฏิบัติการ และการติดตามผล ตลอดจนจัดทำรายงาน แจ้งสาธารณชน และส่งผลย้อนกลับให้

สถานศึกษา เพื่อการปฏิบัติงานที่เหมาะสมตามหลักสูตรของสถานศึกษา และมาตรฐานหลักสูตรการศึกษา
ขั้นพื้นฐานของชาติที่กำหนดไว้

กระบวนการสร้างวิสัยทัศน์ โดยอาศัยบุคคลต่าง ๆ เข้าไปมีส่วนร่วมนี้ เป็นกระบวนการที่มีพลัง
ผลักดันให้แผนกลยุทธ์ที่สถานศึกษาสร้างขึ้นดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และมีทิศทางก่อให้เกิดเจตคติ
ในทางที่สร้างสรรค์ดีงามแก่สังคมของสถานศึกษา มีระบบและหน่วยสนับสนุนในการปฏิบัติงานเกิดขึ้นอย่าง
เป็นเครือข่าย เช่น ระบบคุณภาพ ระบบหลักสูตร สารการเรียนรู้ การเรียน การสอน สื่อการเรียนรู้ การวัด
ประเมินผล การติดตาม การรายงานฐานข้อมูลการเรียนรู้ การวิจัยแบบมีส่วนร่วม มีระบบสนับสนุนครู
อาจารย์ เป็นต้น กระบวนการสร้างวิสัยทัศน์ด้วยวิธีดังกล่าวนี้ จะนำไปสู่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตร
การกำหนดสาระการเรียนรู้หรือหัวข้อเรื่องในท้องถิ่นสนองตอบความต้องการของชุมชน

ความหมาย และตัวชี้วัดของวิสัยทัศน์ หลักการ จุดมุ่งหมาย สมรรถนะสำคัญ และคุณลักษณะ
อันพึงประสงค์ มีดังนี้

1.1 วิสัยทัศน์ เป็นเจตนารมณ์ อุดมการณ์ หลักการ ความเชื่อ อนาคตที่พึงประสงค์
เป็นการคิดไปข้างหน้า มีเอกลักษณ์ และสามารถสร้างศรัทธา จุดประกายความคิดในสภาพ การพัฒนา
สูงสุด ประกอบด้วย 1) แสดงภาพที่พึงพอใจในอนาคตอย่างชัดเจน 2) แสดงถึงเจตนารมณ์ อุดมการณ์ของ
สถานศึกษา 3) สามารถสร้างศรัทธา จุดประกายความคิดของบุคลากร 4) มีเอกลักษณ์ชัดเจน 5) สอดคล้อง
กับสภาวะ / ข้อเท็จจริงในปัจจุบัน 6) บ่งบอกภารกิจของสถานศึกษา 7) สอดคล้องกับนโยบาย
ของสถานศึกษา 8) มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกฝ่ายทั้งในโรงเรียนและชุมชน 9) มีความเป็นไปได้
10) มีระยะเวลาที่แน่นอน

ตัวอย่าง วิสัยทัศน์ของโรงเรียนมัธยมเทศบาล 6 นครอุดรธานี กำหนดไว้ดังนี้ (โรงเรียนมัธยม
เทศบาล 6 นครอุดรธานี, 2566)

“หลักสูตรฐานสมรรถนะโรงเรียนมัธยมเทศบาล 6 นครอุดรธานี เป็นหลักสูตรโรงเรียนแห่งการ
เรียนรู้ ตลอดชีวิต ตามหลักปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง สู่โลกอนาคตอย่างมีความสุข”

1.2 หลักการ เป็นการแสดงวิธีดำเนินงานของสถานศึกษา เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ และ
นำไปสู่การวางแผนปฏิบัติต่อไป ประกอบด้วย 1) แสดงถึงงานที่สถานศึกษาต้องปฏิบัติอย่างชัดเจน 2)
สะท้อนถึงวิธีดำเนินงานที่นำไปสู่ความสำเร็จตามวิสัยทัศน์ที่วางไว้ 3) มีการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการ
ดำเนินงาน 4) ตรงกับบทบาทหน้าที่ของสถานศึกษา

ตัวอย่าง หลักการของโรงเรียนมัธยมเทศบาล 6 นครอุดรธานี กำหนดไว้ดังนี้ (โรงเรียนมัธยม
เทศบาล 6 นครอุดรธานี, 2566)

- 1) ส่งเสริมให้ชุมชนและผู้ปกครองวางแผนในการจัดการศึกษา
- 2) พัฒนาการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
- 3) พัฒนาคุณธรรม จริยธรรมตามหลักธรรมของศาสนา
- 4) ส่งเสริมให้นักเรียนมีสุขภาพดี
- 5) พัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ ความสามารถและทำงานอย่างมีความสุข

6) ส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย

1.3 จุดมุ่งหมาย เป็นความคาดหวังด้านคุณภาพที่เกิดกับผู้เรียนเมื่อจบหลักสูตรซึ่งสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของสถานศึกษา และจุดหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย 1) สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของสถานศึกษา 2) สอดคล้องกับจุดหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน 3) มุ่งเน้นผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะ กระบวนการ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์อย่างชัดเจน

ตัวอย่าง จุดมุ่งหมายของโรงเรียนมัธยมเทศบาล 6 นครอุดรธานี กำหนดไว้ดังนี้ (โรงเรียนมัธยมเทศบาล 6 นครอุดรธานี, 2566)

1) มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยและปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2) มีความเป็นเลิศทางวิชาการและมีความสามารถในการสื่อสารได้อย่างน้อย 2 ภาษา

3) มีความสามารถในการคิด วิเคราะห์ การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยี และมีทักษะชีวิตสามารถผลิตงานได้อย่างสร้างสรรค์

4) มีสุขภาพกาย สุขภาพจิตที่ดี มีสุนทรีย์ และรักการออกกำลังกาย

5) มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทย ยึดมั่นในวิถีชีวิต และการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

6) มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนา สิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคมและอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

1.4 คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เป็นคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่สถานศึกษากำหนดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาหรือสร้างค่านิยมที่ดีให้แก่ผู้เรียนตามจุดเน้นของหลักสูตร และ /หรือ ตามนโยบายของสังคมระดับประเทศ ประกอบด้วย 1) กำหนดคุณลักษณะที่ต้องการพัฒนาด้านคุณภาพ จริยธรรม และค่านิยม 2) กำหนดคุณลักษณะที่ต้องการพัฒนาให้ชัดเจนทุกช่วงชั้น 3) กำหนดตัวบ่งชี้ในการพัฒนาที่นำไปปฏิบัติได้จริง 4) มีการกำหนดผู้รับผิดชอบการประเมินไว้ชัดเจน 5) มีการกำหนดวิธีการประเมิน

ตัวอย่าง คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของโรงเรียนมัธยมเทศบาล 6 นครอุดรธานี กำหนดไว้ดังนี้ (โรงเรียนมัธยมเทศบาล 6 นครอุดรธานี, 2566)

1) ใฝ่เรียนรู้

2) สูสิ่งยาก สูสิ่งยาก

3) พึ่งตนเองและสร้างอาชีพ

4) ปรับตัวเองได้ดี

5) มีสุนทรีย์ภาพ

6) มีวินัย ขยัน อดทน ซื่อสัตย์

7) เติบโตทางความคิด

8) ทำงานเก่งและมีสมรรถนะสูง

2. การจัดโครงสร้างของหลักสูตรสถานศึกษา

จากวิสัยทัศน์ จุดมุ่งหมาย และมาตรฐานการเรียนรู้ที่สถานศึกษากำหนดไว้ สถานศึกษาจะต้องจัดทำโครงสร้างของหลักสูตร ซึ่งกำหนดสาระการเรียนรู้ เวลาเรียน และผลการเรียนรู้ที่คาดหวังไว้อย่างชัดเจน เพื่อสถานศึกษาจะนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนตามมาตรฐานที่กำหนด

โครงสร้างของหลักสูตรเป็นการแสดงให้เห็นถึงมวลประสบการณ์ที่สถานศึกษาจัดให้ผู้เรียน เกิดการเรียนรู้ตลอดหลักสูตรที่ผู้เรียนได้ศึกษาอยู่ในสถานศึกษานั้น ๆ โดยแบ่งเป็น 3 ระดับชั้น ได้แก่ ระดับชั้นประถมศึกษา ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในแต่ละระดับชั้น แสดงให้เห็นสาระการเรียนรู้ทั้งสาระพื้นฐาน สาระเพิ่มเติม กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน รวมทั้งกำหนดสัดส่วน เวลาหรือหน่วยกิตของแต่ละสาระการเรียนรู้เป็นรายปี / รายภาค หรือรายสัปดาห์ ประกอบด้วยตัวชี้วัด ดังนี้

1) สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ หลักการ จุดมุ่งหมาย สมรรถนะสำคัญ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ของหลักสูตรสถานศึกษา 2) สอดคล้องกับโครงสร้างหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

- 3) มีการกำหนดสัดส่วนเวลาระหว่างสาระการเรียนรู้กับกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนอย่างเหมาะสม
- 4) มีการกำหนดสัดส่วนเวลาระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ อย่างเหมาะสม
- 5) มีหน่วยการเรียนรู้แบบบูรณาการระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้
- 6) มีหน่วยการเรียนรู้แบบบูรณาการกับวิถีชีวิตของผู้เรียน
- 7) มีรายวิชาพื้นฐาน / หน่วยการเรียนรู้ครบตามกำหนดในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน
- 8) มีรายวิชาเพิ่มเติม / หน่วยการเรียนรู้ตรงตามความต้องการของผู้เรียนและสังคม
- 9) รายวิชาพื้นฐาน / หน่วยการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ครอบคลุมมาตรฐานการเรียนรู้ตามที่หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนด

3. การจัดทำสาระของหลักสูตร

3.1 กำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปีหรือรายภาค โดยวิเคราะห์จากมาตรฐานการเรียนรู้ตามระดับชั้นที่กำหนด ไว้ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้มาจัดเป็นผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปีหรือรายภาคที่ระบุถึงความรู้ ความสามารถของผู้เรียน ซึ่งจะเกิดขึ้นหลังจากการเรียนรู้ในแต่ละปีหรือภาคนั้น

3.2 กำหนดสาระการเรียนรู้รายปีหรือรายภาค โดยวิเคราะห์จากผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปีหรือรายภาคที่กำหนดไว้ในข้อ 3.1 ให้สอดคล้องกับตัวชี้วัด สาระและมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระ รวมทั้งสอดคล้องกับสภาพความต้องการของท้องถิ่น และของชุมชน

3.3 กำหนดเวลาและ / หรือจำนวนหน่วยกิต สำหรับสาระการเรียนรู้รายภาค ทั้งสาระการเรียนรู้พื้นฐานและสาระการเรียนรู้ที่สถานศึกษากำหนดเพิ่มขึ้น ดังนี้

ระดับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้น กำหนดสาระการเรียนรู้เป็นรายปี และกำหนดจำนวนเวลาเรียนให้เหมาะสมและสอดคล้องกับมาตรฐานและสาระการเรียนรู้

ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย กำหนดสาระการเรียนรู้เป็นรายภาค และกำหนดจำนวนหน่วยกิตให้เหมาะสมสอดคล้องกับมาตรฐานและสาระการเรียนรู้

ในการกำหนดจำนวนหน่วยกิตของสาระการเรียนรู้รายภาค ระดับมัธยมศึกษา ตอนปลาย ใช้เกณฑ์การพิจารณาที่ใช้เวลาจัดการเรียนรู้ 40 ชั่วโมงต่อภาคเรียนมีค่าเท่ากับ 1 หน่วยกิต

สาระการเรียนรู้ที่สถานศึกษาจัดทำเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นวิชาเฉพาะของสายอาชีพหรือโปรแกรมเฉพาะทางอื่น ๆ ใช้เกณฑ์การพิจารณา คือ สาระการเรียนรู้ที่ใช้เวลาจัดการเรียนรู้ ระหว่าง 40–60 ชั่วโมง ต่อภาคเรียน มีค่าเท่ากับ 1 หน่วยกิต ทั้งนี้ สถานศึกษาสามารถกำหนดได้ตามความเหมาะสมและใช้หลักเกณฑ์เดียวกัน

3.4 จัดทำคำอธิบายรายวิชา โดยการศึกษามาตรฐานตัวชี้วัดในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ นำผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปี หรือรายภาค สาระการเรียนรู้รายปีหรือรายภาค รวมทั้งเวลา และจำนวนหน่วยกิตที่กำหนด มาเขียนเป็นคำอธิบายรายวิชา โดยให้ประกอบด้วย ชื่อรายวิชา จำนวนเวลา หรือจำนวนหน่วยกิต มาตรฐานการเรียนรู้ และสาระการเรียนรู้ของรายวิชานั้น ๆ สำหรับคำอธิบายรายวิชามีแนวทางในการกำหนดดังนี้ ชื่อรายวิชาของสาระการเรียนรู้ ให้ใช้ตามชื่อกลุ่มสาระการเรียนรู้ ส่วนชื่อสถานศึกษาจัดทำเพิ่มเติมสามารถกำหนดได้ตามความเหมาะสม ทั้งนี้ ต้องสื่อความหมายได้ชัดเจน มีความสอดคล้องกับสาระการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ในรายวิชานั้น

3.5 จัดทำหน่วยการเรียนรู้ โดยการนำเอาสาระการเรียนรู้รายปีหรือรายภาคที่กำหนดไว้ไปบูรณาการจัดทำเป็นหน่วยการเรียนรู้หน่วยย่อย ๆ เพื่อความสะดวกในการจัดการเรียนรู้ และผู้เรียนได้เรียนรู้ในลักษณะองค์รวม หน่วยการเรียนรู้ แต่ละหน่วยประกอบด้วย มาตรฐานการเรียนรู้ สาระการเรียนรู้ และจำนวนเวลาสำหรับการจัดการเรียนรู้ ซึ่งเมื่อเรียนครบทุกหน่วยย่อยแล้ว ผู้เรียนสามารถบรรลุตามผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปี หรือรายภาคของทุกรายวิชา การจัดทำหน่วยการเรียนรู้อาจบูรณาการทั้งภายในและระหว่างการเรียนรู้ หรือเป็นการบูรณาการเฉพาะเรื่องตามลักษณะสาระการเรียนรู้ หรือเป็นการบูรณาการที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้เรียน โดยพิจารณาจากมาตรฐานการเรียนรู้ที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน การจัดการเรียนรู้สำหรับหน่วยการเรียนรู้ในแต่ละช่วงชั้น สถานศึกษาต้องจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้โดยการปฏิบัติโครงงานอย่างน้อย 1 โครงงาน

3.6 จัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ โดยวิเคราะห์จากคำอธิบายรายวิชา รายปี หรือรายภาค และหน่วยการเรียนรู้ที่จัดทำ แล้วกำหนดเป็นแผนการจัดการเรียนรู้ของผู้เรียนและผู้สอน โดยมีองค์ประกอบดังนี้ 1) หัวแผนการจัดการเรียนรู้ 2) ตัวชี้วัด 3) สาระ / มาตรฐานการเรียนรู้ 4) สาระสำคัญ 5) สาระการเรียนรู้ 6) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ 7) สื่อและแหล่งการเรียนรู้ 8) การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ รายละเอียดอื่น ๆ ตามจุดมุ่งเน้นของโรงเรียน

4. การออกแบบการเรียนรู้

Agostinho, Bennet, Lockyer and Harper (2013) , (Beetham and Sharpe ,2019) ให้นิยามการออกแบบการเรียนรู้ ว่าเป็นทั้งกระบวนการของการสร้างและการประยุกต์ใช้แนวคิดการสอน และเป็นเสมือนคำอธิบายอย่างเป็นทางการของลำดับขั้นตอนภาระงานมอบหมาย สื่อและแหล่งเรียนรู้ที่สนับสนุนการเรียนรู้ให้ผู้เรียน ซึ่งครูสร้างหรือพัฒนาขึ้นไม่ว่าจะเป็นส่วนหนึ่งหรือตลอดภาคเรียนใดภาคเรียนหนึ่ง การออกแบบการเรียนรู้จึงช่วยให้นักการศึกษาสามารถเห็นความสัมพันธ์เกี่ยวกับบริบททางการศึกษา ภาระงานมอบหมาย การประเมินผล สื่อและแหล่งเรียนรู้ ที่ได้รับการออกแบบเพื่อส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพระหว่างครูและนักเรียน และระหว่างนักเรียนด้วยกันเองเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ คำว่า "การออกแบบการเรียนรู้ (Learning design)" อาจใช้ว่า "การออกแบบเพื่อการเรียนรู้ (design for learning)" ได้เช่นกัน ซึ่งไม่ว่าจะใช้ในลักษณะใด ต่างก็หมายถึง กระบวนการที่ครู

และผู้ฝึกสอนเป็นผู้ดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนเพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลมากขึ้น

5. การออกแบบกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เป็นกิจกรรมที่จัดให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสามารถของตนเองตามศักยภาพ มุ่งเน้นเพิ่มเติมจากกิจกรรมที่ได้จัดให้เรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่ม การเข้าร่วม และปฏิบัติกิจกรรมที่เหมาะสมร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุขกับกิจกรรมที่เลือกด้วยตนเองตามความถนัดและความสนใจอย่างแท้จริง การพัฒนาที่สำคัญ ได้แก่ การพัฒนาองค์รวมของความเป็นมนุษย์ให้ครบทุกด้าน ทั้งร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม โดยอาจจัดเป็นแนวทางหนึ่งที่จะสนองนโยบายในการสร้างเยาวชนของชาติให้เป็นผู้มีศีลธรรม จริยธรรม มีระเบียบวินัย และมีคุณภาพ เพื่อพัฒนาองค์รวมของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ปลูกฝัง และสร้างจิตสำนึกของการทำประโยชน์เพื่อสังคม ซึ่งสถานศึกษาจะต้องดำเนินการอย่างมีเป้าหมาย มีรูปแบบและวิธีการที่เหมาะสม กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนแบ่งเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553)

5.1 กิจกรรมแนะแนว เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาความสามารถของผู้เรียนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล สามารถค้นพบ และพัฒนาศักยภาพของตน เสริมสร้างทักษะชีวิต วุฒิภาวะทางอารมณ์ การเรียนรู้ในเชิงพหุปัญญา การสร้างสัมพันธภาพที่ดี ซึ่งผู้สอนทุกคนต้องทำหน้าที่แนะแนวให้คำปรึกษาด้านชีวิต การศึกษาต่อ การพัฒนาตนเองสู่โลกอาชีพ และการมีงานทำ

5.2 กิจกรรมนักเรียน เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติด้วยตนเองอย่างครบวงจร ตั้งแต่ศึกษา วิเคราะห์ วางแผน ปฏิบัติตามแผน ประเมิน และปรับปรุงการทำงาน โดยเน้นการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เช่น ลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด และผู้บำเพ็ญประโยชน์ เป็นต้น

5.3 กิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติในลักษณะอาสาสมัคร เพื่อช่วยขัดเกลาจิตใจของผู้เรียนให้มีความเมตตา กรุณา มีความเสียสละ และมีจิตสาธารณะ เพื่อช่วยสร้างสรรค์สังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

สถานศึกษาต้องจัดให้ผู้เรียนทุกคนเข้าร่วมกิจกรรมให้เหมาะสมกับวัยวุฒิภาวะ และความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน โดยคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้ 1) การจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเกื้อกูลส่งเสริมการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ เช่น การบูรณาการโครงการ องค์กรความรู้จากกลุ่มสาระการเรียนรู้ เป็นต้น 2) จัดกิจกรรมตามความสนใจ ความถนัดตามธรรมชาติ และความสามารถ ความต้องการของผู้เรียน และชุมชน เช่น ชมรมทางวิชาการต่าง ๆ เป็นต้น 3) จัดกิจกรรมเพื่อปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกในการทำประโยชน์ต่อสังคม เช่น กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี เป็นต้น 4) จัดกิจกรรมประเภทบริการด้านต่าง ๆ ฝึกการทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม 5) การประเมินผลการปฏิบัติกิจกรรมอย่างเป็นระบบ โดยให้ถือว่าเป็นเกณฑ์ประเมินผลการผ่านช่วงชั้นเรียน

6. การกำหนดรูปแบบ วิธีการและเกณฑ์การตัดสิน การวัดและประเมินผลและเอกสาร หลักฐานการศึกษา

6.1 เกณฑ์การผ่านช่วงชั้นและการจบหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

การจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งใช้เวลาประมาณ 12 ปี ผู้เรียนสามารถจบการศึกษาได้ 2 ช่วง คือ จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ถือว่า จบการศึกษาภาคบังคับ และจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งถือว่า จบการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ผู้เรียนผ่านการศึกษาแต่ละช่วงชั้นตามเกณฑ์ดังนี้

6.1.1 เกณฑ์มาตรฐานการศึกษา ขั้นประถมศึกษาและชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (จบการศึกษาภาคบังคับ)

- 1) ผู้เรียนต้องเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่ม และได้รับการตัดสินผลการเรียนให้ได้ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด
- 2) ผู้เรียนต้องผ่านการประเมินการอ่าน คิด วิเคราะห์ เขียน ให้ได้ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด
- 3) ผู้เรียนต้องผ่านการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด
- 4) ผู้เรียนต้องเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และผ่านการประเมินตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด

6.1.2 เกณฑ์มาตรฐานการเรียนรู้ ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (จบการศึกษาขั้นพื้นฐาน)

- 1) ผู้เรียนต้องเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่ม และได้หน่วยกิต ครบตามหลักสูตรที่สถานศึกษากำหนด และได้รับการตัดสินผลการเรียนให้ได้ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด
- 2) ผู้เรียนต้องผ่านการประเมินการอ่าน คิด วิเคราะห์ เขียน ให้ได้ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด
- 3) ผู้เรียนต้องผ่านการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด
- 4) ผู้เรียนต้องเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และผ่านการประเมินตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด

6.2 เอกสารหลักฐานการศึกษา

สถานศึกษาต้องพิจารณาจัดทำเอกสารการประเมินผลการเรียน เพื่อใช้ประกอบการดำเนินงานด้านการวัดและประเมินผลการเรียนตามที่เหมาะสม เช่น เอกสารแสดงผลการเรียนรู้ของผู้เรียนแบบบันทึกผลการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนในรายวิชาต่าง ๆ แบบรายงานการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนเป็นรายบุคคล ระเบียนสะสมแสดงผลพัฒนาการด้านต่าง ๆ และแบบแสดงผลการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เป็นต้น

ทั้งนี้ จะมีการกำหนดเอกสารหลักฐานการศึกษา ที่สถานศึกษาทุกแห่งต้องใช้เหมือนกัน เพื่อประโยชน์ในการสื่อความเข้าใจที่ตรงกัน และการส่งต่อกัน ได้แก่ เอกสารแสดงผลการเรียนรู้ เอกสารแสดงวุฒิการศึกษา แบบรายงานผู้สำเร็จการศึกษาภาคบังคับ และการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยจะกำหนดแนวทางการดำเนินงานในรายละเอียดต่อไป

7. พัฒนาระบบการส่งเสริมสนับสนุน

ในการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพตามจุดหมายของหลักสูตร สถานศึกษาควรพัฒนาระบบการส่งเสริม สนับสนุนต่าง ๆ ที่จะเอื้อให้สามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีคุณภาพในเรื่องต่อไปนี้

7.1 การพัฒนากระบวนการแนะแนว สถานศึกษาต้องพัฒนาระบบแนะแนวที่มุ่ง การพัฒนาคนให้มีความรู้อย่างลึกซึ้ง ประเมินการจัดการที่มีคุณภาพ โดยกำหนดพันธกิจระหว่างบ้าน ชุมชน และสถานศึกษาที่เน้นความร่วมมือกัน

7.2 การพัฒนาแหล่งเรียนรู้และห้องสมุด สถานศึกษาจำเป็นต้องส่งเสริม สนับสนุนให้มีแหล่งเรียนรู้ นอกเหนือจากการเรียนในห้องเรียนเพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้า เพิ่มพูนประสบการณ์ และความชำนาญ โดยเฉพาะห้องสมุดเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญเพราะเป็นสถานที่รวบรวมองค์ความรู้สาขาต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนโดยตรง

7.3 การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ สถานศึกษาต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้สอนนำกระบวนการวิจัยมาผสมผสาน หรือบูรณาการในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน และเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ สามารถใช้กระบวนการวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้

7.4 เครือข่ายวิชาการ สถานศึกษาต้องพัฒนา ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวิชาการจากครูในสถานศึกษาเดียวกัน และระหว่างสถานศึกษาอื่น ๆ ตลอดจนชมรมวิชาการต่าง ๆ ในรูปแบบของเครือข่ายเชื่อมโยงกันทั้งจากบุคคลต่าง ๆ และจากสื่อต่าง ๆ เพื่อให้ครูมีความรู้ มีแนวคิดใหม่ ๆ ที่สามารถนำไปพัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้มีคุณภาพได้

8. การเรียบเรียงเป็นหลักสูตรสถานศึกษา

จากกระบวนการดำเนินงานที่กล่าวมา สถานศึกษาจะได้รายละเอียดที่ครอบคลุมภาระงานการจัดการศึกษาทุกด้าน ในขั้นนี้จึงเป็นการวิเคราะห์ และเรียบเรียง เพื่อให้เป็นหลักสูตรสถานศึกษาที่สมบูรณ์ ส่วนประกอบที่สำคัญของหลักสูตรสถานศึกษา มีดังนี้

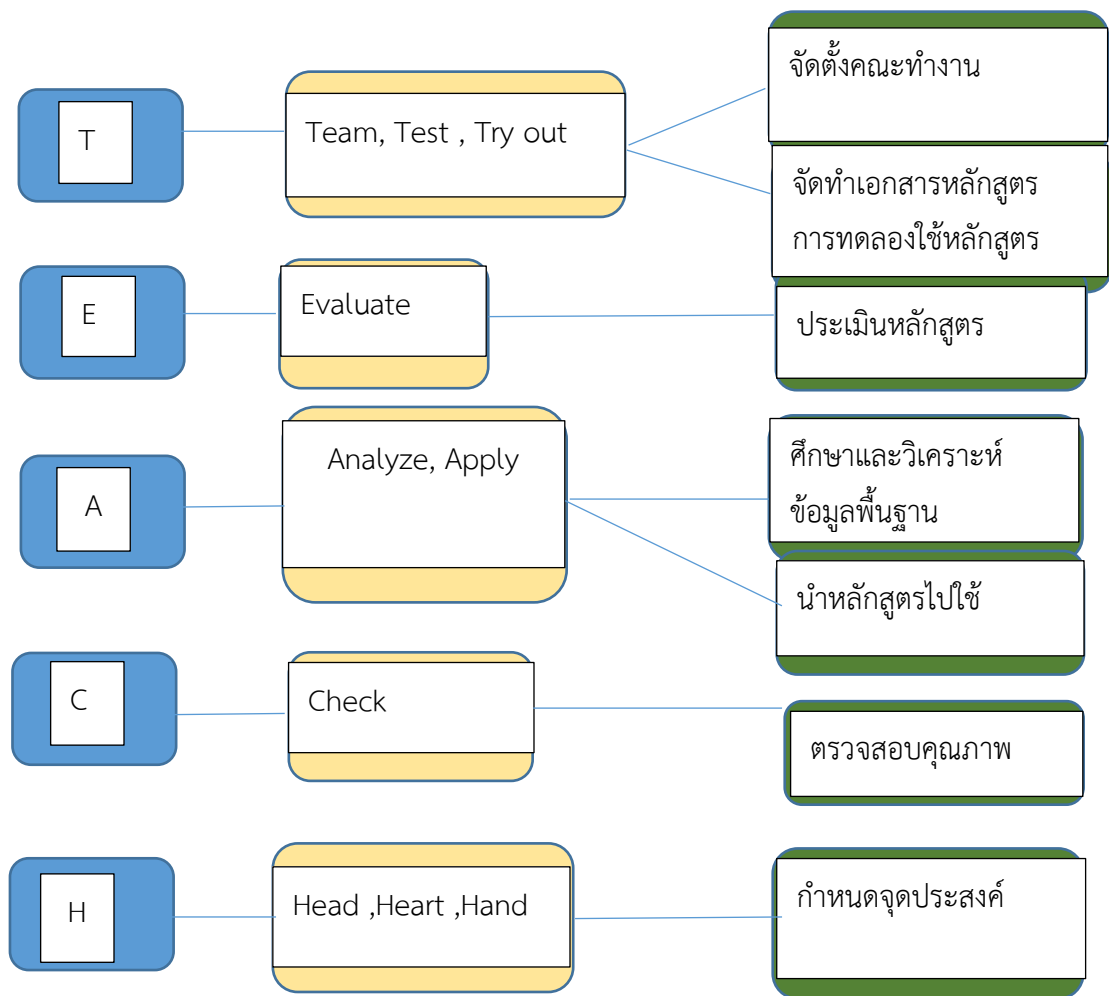
- 1) วิสัยทัศน์ ภารกิจ เป้าหมาย
- 2) คุณลักษณะอันพึงประสงค์
- 3) โครงสร้างหลักสูตร
- 4) รายวิชาตามกลุ่มสาระการเรียนรู้
- 5) กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
- 6) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการส่งเสริมการเรียนรู้
- 7) การวัดและประเมินผล
- 8) การบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษา

9) อื่นๆ ทั้งนี้สถานศึกษาอาจกำหนดหัวข้อเพิ่มเติมหรือเปลี่ยนแปลงได้ตามความจำเป็น และเหมาะสม ซึ่งกระบวนการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา

องค์ความรู้

จากการการนำเสนอขั้นตอนการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ทำให้เกิดองค์ความรู้ด้านการพัฒนาหลักสูตร T-E-A-C-H Model ดังแผนภาพ

จากการนำเสนอขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ทำให้เกิดองค์ความรู้ด้านการพัฒนาหลักสูตร โดยมีขั้นตอนของการพัฒนาหลักสูตร คือ 1) จัดตั้งคณะทำงาน 2) ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน 3) กำหนดจุดประสงค์ เนื้อหา กิจกรรม เวลาเรียน เกณฑ์การวัด และประเมินผล 4) จัดทำเอกสารหลักสูตร ตรวจสอบคุณภาพและ การทดลองใช้หลักสูตร 5) เสนอขออนุมัติใช้หลักสูตร 6) นำหลักสูตรไปใช้ 7) ประเมินหลักสูตร

สรุป

หลักสูตรแกนกลางเป็นหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นสำหรับผู้เรียนส่วนใหญ่ทั่วประเทศ จึงอาจไม่เหมาะสมกับการนำไปใช้ในแต่ละพื้นที่ ดังนั้นสถานศึกษาจึงต้องพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเป็นของตนเอง ในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหา และความต้องการของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งเรียกว่า “หลักสูตรสถานศึกษา” โดยมีขั้นตอนของการพัฒนาหลักสูตร คือ จัดตั้งคณะทำงาน ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน กำหนดจุดประสงค์ เนื้อหา กิจกรรม เวลาเรียน เกณฑ์การวัดและประเมินผล จัดทำเอกสารหลักสูตร ตรวจสอบคุณภาพและ การทดลองใช้หลักสูตร เสนอขออนุมัติใช้หลักสูตรนำหลักสูตรไปใช้ และประเมินหลักสูตร

เอกสารอ้างอิง

- กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). *หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- _____. (2546). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ.2545 และพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ 2545*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรไทย.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2552). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- _____. (2553). *แนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- บุญเลี้ยง ทุมทอง. (2553). *การพัฒนาหลักสูตร*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประสาธน์ เนิ่งเฉลิม. (2563). *การออกแบบและพัฒนาหลักสูตร*. ขอนแก่น : คลังน่านวิทยา.
- โรงเรียนมัธยมเทศบาล 6 นครอุดรธานี. (2566). *หลักสูตรสถานศึกษาโรงเรียนมัธยมเทศบาล 6 นครอุดรธานี*. : สำนักการศึกษา เทศบาลนครอุดรธานี.
- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (2552). *แนวทางการบริหารจัดการหลักสูตร ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- Agostinho, S., Bennett, S., Lockyer, L., & Harper, B (Eds.). (2013). *The future of Learning design*. Routledge.
- Beemtham, H., & Sharpe, R. (Eds.) (2019). *Rethinking pedagogy for adigital age : Principles of design*. Routledge.